

Natuurontwikkeling

LOES BIJVOET

In de keten van duingebieden van Calais in Frankrijk tot Skage in Denemarken zijn de Zeeuwse duinen maar een kleine schakel. De duinstrook is er veelal smal en is op veel plaatsen kunstmatig versterkt om de zee buiten te houden. Toch neemt het Zeeuwse duingebied en in feite het gehele Nederlandse kustgebied, een specifieke plaats in de keten in.

Het Konijn is in de duinen welkom om de vegetatie kort te houden (tekening: Rob Beentjes).

Relatief zijn de Nederlandse duinen goed bewaard gebleven en bevatten ze een enorme variatie aan levensgemeenschappen. Hoewel de duinen slechts 1% van het totale Nederlandse grondgebied uitmaken komt hier 64% van de Nederlandse flora voor en 87% van de broedvogels broedt regelmatig in het duingebied. Onder andere de Grauwe kiekendief kwam tot voor kort vrijwel alleen in de duinen van Schouwen tot broeden. Ook voor andere diersoorten zoals insecten, reptielen en amfibieën zoals de Boomkikker in Zeeuws-Vlaanderen, zijn de duinen van groot belang.

Natuurwaarden

Naast de functie natuur vervult het duingebied allerlei andere maatschappelijke functies waaronder recreatie en waterwinning. Als gevolg van deze functies worden de natuurwaarden vaak aangetast. De knelpunten in het Zeeuwse duin- en kustgebied zijn vorig jaar beschreven in de nota: "Zeeuwse duinen, knelpunten en kansen", een gezamenlijke uitgave van de werkgroep Midden-Zeeland van de Stichting Duinbehoud, de Natuur- en Vogelwacht Schouwen-Duiveland en de natuurbeschermingsvereniging 't Duimpje uit West Zeeuws-Vlaanderen. De nota was en is een oproep aan allen die beslissen over aantasting of behoud van het duin- en kustgebied een halt toe te roepen aan het proces van achteruitgang en een start te maken met natuurontwikkeling.

Plaatselijke verstuivingen brengen de dynamiek terug in het duin (foto: Wim van Wijngaarden).

Natuurontwikkeling

In gebieden waar door toedoen van de mens de natuurwaarden afgenomen zijn is het veelal goed mogelijk deze waarden te herstellen en/of te vergroten door de natuur de kans te geven zich te ontwikkelen. Maatregelen als het instellen van rustgebieden, het tegengaan van betreding en het toestaan van verstuiving zijn slechts enkele voorbeelden van maatregelen die goede resultaten opleveren.

Soms is het echter ook nodig om de natuur een handje te helpen zoals bijvoorbeeld via de aanleg van duintjes op Neeltje Jans; in dat geval spreken we van natuurbouw.

Het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij heeft het belang van natuurontwikkeling onderschreven. In het Natuurbeleidsplan wordt gesproken over natuurontwikkeling in het duingebied via vier projecten te weten: sluftervorming, verstuiving, regeneratie van natte duinvalleien en ontwikkeling van de binnenduintrand.

Schouwen

Een goed voorbeeld van een natuurontwikkelingsproject wordt uitgevoerd in de duinen van Schouwen. Tot het begin van deze eeuw zijn deze duinen vrijwel onaangestast gebleven. Het was een dynamisch gebied waar verstuiving, duinaangroei, -afslag en -doorbraak een rol speelden. Een gebied met een grote diversiteit aan biotopen met ieder zijn specifieke flora en fauna. Sommige namen herinneren ons nog aan die tijd, zoals het Watergat, tegenwoordig een bekende strandovergang bij Renesse maar tot in de 17e eeuw een verand zeegat dat een natuurlijk afwateringskanaal vormde voor het overvloedige water uit de binnenduinen van de Oosteren en Westernen Ban.

Waterwinning

Grote veranderingen voltrokken zich in de Zeepe- en Meeuwenduinen in de periode 1930-1940 toen de waterwinning zijn intreden deed. In dezelfde periode vond in het zuidwestelijk deel van de Zeepe- duinen grootschalige aanplant van dennen plaats om verstuiving tegen te gaan. Het gevolg was een geleidelijke verdroging van het gebied dat zijn hoogtepunt bereikte in de jaren 70. Een explosieve stijging van het drinkwaterverbruik en enkele zeer hete zomers maakten toen ook een eind aan de laatste nog overgebleven natte valleien van de Zeepe- en Meeuwenduinen.

Deze verdroging had zijn weerslag op de vegetatie. Een weerslag die nog versterkt werd door het ontbreken van beheer. In die tijd bestond het beheer voornamelijk uit het vastleggen van dreigende verstuivingen met Helm. Beweiding, zoals van oudsher plaatsvond in onder andere de Zeepeduinen, was gestopt en toen ook de konijnenpopulatie drastisch afnam ten gevolge van myxomatose, verruigde de eens vochtige valleien. Het aantal Berken, Eiken en Eiken nam toe en de gevarieerde plantengroei maakte plaats voor vlakten van Duinriet en Pijpestroetje.

Verdrinking

In 1978 vond een kentering plaats toen door infiltratie van water uit het Haringvliet in enkele duinpannen de helft van de grondwaterwinning werd vervangen. Het gevolg was een plotselinge stijging van het grondwaternivo in de Zeepeduinen van soms 60 tot 80 cm., waardoor sommige valleien plotseling van droog in nat veranderden. Omdat het merendeel van de valleien dichtgegroeid was met struweel was er voor veel laag groeiende soorten geen mogelijkheid om te verhuizen naar hoger gelegen plaatsen en dreigden die hierdoor voor goed voor het gebied verloren te gaan.

De vegetatie op de ondergelopen valleibodems verdronk, stierf af en vormde een laag organisch materiaal op de bodem van de vallei. Een sterke vermosing trad op in de soms droog vallende vallei.

In vochtige valleien met niet al te zure bodems komt de Moeraswespenorchis goed tot ontwikkeling (foto: Wim van Wijngaarden).

Herstelbeheer

In 1985 was de tijd rijp voor een beheersprogramma gericht op het terugbrengen van de oorspronkelijke vegetatie van de natte duinvalleien. Daarvoor was het noodzakelijk om op veel plaatsen de enorme hoeveelheid organisch materiaal te verminderen. De vegetatie werd verwijderd door kappen, begrazing en maaien en de humusrijke laag werd op sommige plaatsen (in de Wulpen- en Stofzandvallei en in de Oude Eendekooi) afgeplagd.

Een meer natuurlijke manier om een vergelijkbaar resultaat te bereiken kan plaatsvinden via verstuiwing. Verstuiwing is een belangrijk natuurlijk verjongingsproces dat tegenwoordig gelukkig op steeds meer plaatsen een kans krijgt. Door verstuiwing wordt de variatie in het duinmilieu vergroot en bij verstuiwing tot op het grondwaternivo komt kalkrijk materiaal aan de oppervlakte. Dit kalk vormt een goede buffer tegen de verzuring van de bodem via de neerslag, een aspect waar veel duinvegetaties zeer gevoelig voor zijn. Door de aanwezigheid van kalk kunnen de bijzondere vegetaties van vochtige duinvalleien zich opnieuw vestigen. De ontwikkelingen die verwacht worden van het herstelbeheer zijn in grote mate afhankelijk van de plaatselijke omstandigheden. Zuurgraad (pH) en vochtigheidsgraad zijn in hoge mate bepalend voor de verdere ontwikkeling van de vegetatie in de diverse valleien. Op bodems met een niet al te zuur karakter, dat wil zeggen met een pH niet lager dan 6, kunnen planten uit het Knopbies- en Dwergbiezenverbond zoals Dwergbies, Dwergbloem, Vleeskleurige orchis en Moeraswespenorchis zich goed ontwikkelen. In vochtige valleien daarentegen met een hogere zuurgraad (pH lager dan 6) wordt vooral een ontwikkeling verwacht van Struikhei, Dophei, Duinrus en Drienerfzegge. Met name op de randen van valleien in zowel het Zeepe- als de Verklipperduinen waar zich meer kalk bevindt en het minder vochtig is, alsook in uitblazingsvalleien wordt verwacht dat de waardevolle elementen van vochtige duinvalleien zich zullen kunnen vestigen en handhaven.

Knelpuntennota

Eén voorbeeld van natuurontwikkeling uit een heel scala van mogelijkheden die beschreven staan in de nota: Zeeuwse duinen, knelpunten en kansen. Want ondanks de vele knelpunten en het verlies van waardevolle gebieden biedt het Zeeuwse kustlandschap ook kansen om de natuur verder te ontwikkelen. Zoals in Oranjezon waar de vergrassing ten gevolge van de zure regen aangepakt kan worden door middel van begrazing en het stoppen van de jacht op de natuurlijke begrazer: het Konijn. Maar ook de verbetering van de relatie tussen duin en polder in de Vroongraslandjes langs de Laone op Schouwen en de bescherming van het natuurgebied bij weg over de Veersedam, die binnenkort opnieuw ingericht zal worden, tegen de recreatie kan leiden tot een ontwikkeling van de natuur. We wachten de verdere ontwikkelingen op Schouwen met spanning af.

Voor verdere informatie over het herstelbeheer op Schouwen: Beijersbergen J. 1990, Grondwaterbeheer en regeneratie in de duinen van Schouwen. In KIWA Mededelingen nummer 114, Natuurwaarden en waterwinning in de duinen, p 165-187.